

ШЛЯХИ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ АНГЛІЙСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті розкриваються шляхи модернізації української вищої школи за прикладом позитивних надбань англійської системи вищої освіти, об'єктивні соціально-економічні вимоги до розвитку якої зумовлюють її максимальну орієнтацію на дорослого споживача. Представлено кваліфікаційну шкалу вищої школи в сучасній Великій Британії, подано ряд рекомендацій щодо впровадження позитивних надбань англійської системи вищої освіти для реформування вітчизняної вищої школи

Динамічні темпи науково-технічного прогресу, перехід до постіндустріального суспільства висувають якісно нові вимоги до працівника високої кваліфікації, який повинен володіти широкими загальнотеоретичними та професійними знаннями й уміннями, щоб залишатися мобільним та адаптивним на мінливому ринку праці. Згідно з оцінками експертів, сучасна соціально-економічна формація вимагає 60-90 % спеціалістів із вищою освітою. Таким чином, зростає роль вищої школи в забезпеченні освітніх потреб не тільки традиційних студентів, а й дорослих споживачів.

Інтеграція України до європейського освітнього середовища, одним із прогресивних кроків до якої стане підписання Болонської декларації, викликає необхідність структурної модернізації вітчизняної вищої школи за зразком провідних розвинених країн, зокрема Англії, яка є яскравим прикладом орієнтації системи вищої освіти на потреби дорослого контингенту.

Питання кореляції вищої школи та освіти дорослих на матеріалі Англії, на нашу думку, не отримало достатньої уваги в дослідженнях українських та російських педагогів. У дисертаційному дослідженні та ряді публікацій Д.О. Антонової розкривається структура освіти дорослих в Англії; при цьому автор робить значний акцент на діяльності університетів стосовно послуг вищої школи для широких мас населення країни. Окремі аспекти вищої педагогічної освіти дорослих в Англії висвітлені у працях О.В. Глузмана, Л.П. Пуховської, А.В. Парінова, В.Б. Гаргай, Н.П. Яцишин. Автори розглядають пріоритетні напрямки та особливості проведення державних освітніх реформ вищої школи на сучасному етапі та їх значення для подальшого розвитку англійської педагогічної освіти. Відсутність цілісного та ґрунтовного дослідження стосовно вдосконалення вітчизняної системи вищої освіти дорослих на прикладі позитивного англійського досвіду зумовлює необхідність його проведення. *Мета* публікації – висвітлення й аналіз основних шляхів структурної модернізації вітчизняної вищої школи, орієнтованої на освітні потреби дорослих студентів, за зразком відповідної ланки освіти в Англії. Для досягнення поставленої мети вирішуємо такі *завдання*: виявити та проаналізувати шляхи структурної модернізації англійської системи вищої освіти в контексті зростання її значення для освіти дорослих; навести рекомендації щодо впровадження англійського досвіду в практику національної вищої школи.

Слід зауважити, що британська система вищої освіти завжди характеризувалася різноманітністю типів навчальних закладів. Тенденція варіативності англійської вищої школи зумовлюється особливостями історичного розвитку країни, децентралізацією управління освітою, створенням унітарної системи вищої освіти та наданням навчальним закладам неуніверситетського сектору (політехнікумам, коледжам вищої освіти) університетського статусу, а також останнім часом значним впливом ринкових механізмів. Орієнтація на створення системи неперервної освіти стимулює створення різних рівнів та циклів вищої освіти, розширює доступ до отримання дипломів та ступенів за рахунок активного залучення новітніх досягнень науки та техніки, що, безперечно, надає вищій школі характеристик гнучкості та мобільності.

Диверсифікація вищої освіти, велика кількість існуючих в Англії кваліфікацій, викликана історичною традицією автономії кожного вищого навчального закладу присуджувати власні наукові ступені, а також інтеграція в єдиний європейський освітній простір у контексті Болонської декларації, підписаної Британією в 1999 р., викликали необхідність структурних реформ вищої школи, зокрема введення в 2001 р. уніфікованої кваліфікаційної шкали вищої освіти для Англії, Уельсу та Північної Ірландії. Передбачається, що нова шкала зробить британську систему кваліфікацій більш прозорою та зрозумілішою як для споживачів освітніх послуг, так і для освітніх провайдерів [1: 53].

У зв'язку з цим Агенція з питань якості (QAA) розробила єдину кваліфікаційну шкалу, за якою всі кваліфікації розподіляються в межах п'яти рівнів: 1 – сертифікатний, 2 – проміжний, 3 – почесний або з відзнакою, 4 – магістерський та 5 – докторський (табл. 1) [2:12]. Запропонована шкала підкреслює ще одну важливу характеристику англійської системи вищої освіти – її багатоступеневість, що відображає об'єктивну потребу сучасної економіки в підготовці спеціалістів різних рівнів та сприяє реалізації принципу структурної гнучкості вищої освіти, яка є особливо істотною рисою для дорослого споживача послуг вищої школи.

Таблиця 1

Кваліфікаційна шкала вищої освіти Англії

Кваліфікаційний рівень	Назва кваліфікаційного рівня	Наукові ступені, що присуджуються
1-й рівень	Сертифікатний	Вищий національний сертифікат, Сертифікат

	(Certificate)	про вищу освіту
2-й рівень	Проміжний (Intermediate)	Ординарний бакалаврський ступінь, Базовий ступінь, Диплом про вищу освіту, Вищий національний диплом
3-й рівень	Почесний (Honours)	Почесний ступінь бакалавра, Диплом про базову вищу освіту, Сертифікат про базову вищу освіту
4-й рівень	Магістерський (Master's)	Магістерський ступінь, Інтегрований магістерський ступінь, Диплом про післядипломну освіту, Сертифікат про післядипломну освіту
5-й рівень	Докторський (Doctoral)	Докторський ступінь

Перший рівень передбачає отримання сертифіката про вищу освіту (Certificate of Higher Education) або Вищого національного сертифіката (Higher National Certificate) і, як правило, є професійно-орієнтованим однорічним курсом, еквівалентним першому року навчання в закладі вищої школи. Програми цього рівня розраховані на тих осіб, які віддають перевагу напівзаочній формі навчання з перспективою поступово, поетапно отримати повну академічну освіту.

Курси першого рівня за денною формою навчання для дорослих завжди були пріоритетом діяльності довгострокових коледжів-інтернатів (long-term residential colleges), які історично готували керівні кадри на замовлення тред-юніонів. На сьогодні в Англії функціонує шість коледжів цього типу, найстаріший з яких – коледж ім. Рескіна – засновано в 1899 році. Основним контингентом коледжів є студенти старші 24 років (90 %), середній вік студентів – 38 років [3: 6].

Проміжний рівень включає ординарні, тобто звичайні, а не почесні, бакалаврські ступені (Bachelor degrees), базовий ступінь (Foundation degree), диплом про вищу освіту (Diploma of Higher Education), вищі національні дипломи (Higher National Diploma). Проміжний рівень вважається вищою професійною кваліфікацією, тому що орієнтується на студентів, які збираються відразу після завершення курсу вступити у світ праці без продовження навчання на отримання ступеня бакалавра. Як правило, програми цього рівня розраховані на два роки навчання (за винятком ординарного ступеня бакалавра, що триває три роки) та є домінуючою частиною роботи коледжів вищої та подальшої освіти.

Реформа 2001 року запропонувала введення нового кваліфікаційного рівня – базового ступеня, необхідність у створенні якого пояснюється катастрофічною нестачею в Британії спеціалістів вищого технічного рівня. Аналіз ринку праці, проведений Інститутом із питань дослідження зайнятості (IER), дозволяє зробити припущення, що до 2010 року в Англії з'явиться 800 тис. нових робочих місць, які будуть вимагати спеціалістів з вищим технічним та молодшим професійним рівнем кваліфікації [4: 4]. За прогнозами – це наймасштабніший приріст професій, ніж у будь-яких інших галузях ринку праці.

Визначальною характеристикою нових кваліфікацій є те, що вони розробляються в тісній співпраці вищих навчальних закладів із роботодавцями, регіональними агенціями розвитку, професійними організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Ми переконані, що саме така форма кооперації дає можливість визначити пріоритетні галузі та дисципліни, які повинні стати основою навчальних програм, що, таким чином, дає змогу повноцінно задовольнити місцеві та регіональні потреби економіки.

Третій рівень кваліфікацій вищої освіти передбачає отримання наукового ступеня бакалавра з відзнакою (Bachelor with Honours), Диплома про базову вищу освіту (Graduate Diploma) або Сертифіката про базову вищу освіту (Graduate Certificate) та становить перший повний ступінь триступеневої системи вищої освіти. В Англії традиційні курси (за денною формою навчання) тривають три роки (на відміну від 4-річного курсу в Шотландії). Перші два роки студенти вивчають широкий набір базових предметів, потім рік – спеціальні дисципліни з вибраного фаху. Програми можуть тривати на рік довше зазначеного строку за рахунок проходження студентами "сандвіч-курсів", які передбачають чергування навчання з виробничою практикою. В Британії програми такого типу були започатковані в 1960-х рр., і на сьогодні, як правило, всі професійно-орієнтовані курси включають періоди практики в кінці першого або другого року навчання. Такий підхід вважається важливим елементом навчального процесу, що допомагає підготувати молодь до світу праці, а також дає можливість краще адаптуватися дорослим, які мають тривалий стаж безробіття, до нових умов праці. Деякі вищі навчальні заклади використовують практику прискорених курсів першого ступеня. Програма триває лише два роки, але студенти повинні навчатися в канікулярний період.

Ступінь бакалавра є обов'язковою умовою для продовження післядипломної освіти на 4-му магістерському та 5-му докторському рівні, які становлять відповідно другий та третій ступінь триступеневої системи вищої освіти Англії. Розрізняють декілька типів навчальних програм післядипломної освіти: теоретична, науково-дослідна та комбінована, що передбачає поєднання перших двох.

Магістерські навчальні програми теоретичного характеру, як правило, орієнтовані на поглиблення спеціалізації та мають три рівні, що завершуються відповідно одержанням ступеня магістра (Master's Degree), диплома (PG Diploma) або свідоцтва (PG Certificate). Навчання проводиться переважно у формі лекцій та консультацій і триває рік (у випадку заочного навчання – два). Контроль та оцінка знань проводиться за результатами поточних письмових робіт та екзаменів, у деяких випадках для отримання ступеня магістра

необхідно виконати та захистити дисертаційну роботу. Після успішного завершення курсу післядипломного навчання можливе присудження таких наукових ступенів та професійних кваліфікацій: сертифікат про післядипломну освіту з правом викладання, ступінь магістра з певної спеціальності, наприклад, магістра гуманітарних наук, магістра природничих наук, менеджменту, ділового адміністрування, права тощо.

Ступінь магістра-дослідника може мати назву магістра філософії (Master of Philosophy). Отримання цього ступеня передбачає проведення протягом 1-2 років самостійної науково-дослідної роботи під керівництвом старшого професорсько-викладацького складу університету. За результатами цього дослідження після захисту наукової роботи – дисертації присуджується ступінь магістра. Проте, як правило, більшість студентів продовжують навчання з метою одержання наукового ступеня доктора (Doctor of Philosophy), що відповідає "нашому" ступеню кандидата наук. Навчання за докторськими програмами триває від трьох до чотирьох років залежно від форми навчання та являє собою виключно дослідну роботу.

Таким чином, проведені дослідження доводять, що багатоступеневість англійської системи вищої освіти забезпечує не тільки її гнучкість, а й сприяє максимальній орієнтації на освітні потреби як традиційних студентів, так і дорослих. Привабливість сучасної вищої школи для дорослого споживача доводиться також статистичними даними, згідно з якими студенти напівзаочної форми навчання англійських вищих навчальних закладів становлять 41 % загальної кількості студентів [5: 3].

Аналіз законодавчої та нормативної бази, що на сьогодні регулює систему вищої освіти України (Закон "Про освіту", 1991 р.; Закон "Про вищу освіту", 2002 р.; "Національна доктрина розвитку освіти", 2002 р.), показав, що дорослий студент посідає в цій системі опосередковане місце, й основні освітні ініціативи, орієнтовані на дорослих, пов'язані насамперед із післядипломною освітою. Такий підхід відображається також у статистичних даних, згідно з якими дорослі студенти, що отримують на сьогодні вищу освіту, становлять тільки 10 % [6].

Дослідження дозволяє внести ряд рекомендацій щодо впровадження позитивних надбань англійської системи вищої освіти для реформування вітчизняної вищої школи, орієнтованої й на дорослого споживача. Першим кроком до структурної перебудови вітчизняної вищої школи, на нашу думку, повинно стати введення системи двоцикличованої вищої освіти: базової (бакалаврат) і повної (магістратура) за загальною формулою 3+2 роки навчання, що є вимогою Болонської декларації. Негнучка, однорідна модель вищої освіти, яка передбачає п'ять років навчання для одержання диплому про вищу освіту, вже застаріла й не відповідає об'єктивним суспільним потребам.

На подальшому етапі досить важливою для дорослого студента є можливість у рамках кожного циклу поетапно рік за роком зростати до здобуття бажаної кваліфікації, як це передбачено англійською системою вищої освіти, де кожний рівень освіти є відносно завершеним кваліфікаційним рівнем, але одночасно розглядається як інтегральна складова системи вищої освіти: сертифікатний → проміжний → почесний → магістерський.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити *висновок* про те, що об'єктивні суспільні потреби, інтеграція в європейський освітній простір зумовлюють необхідність удосконалення системи вищої освіти України, одним із шляхів досягнення якого є її структурне реформування. У цьому контексті досвід Англії, яка активно адаптує власну систему вищої освіти до вимог Болонського процесу та максимально орієнтує її на освітні потреби всіх вікових груп шляхом запровадження прозорої та гнучкої кваліфікаційної шкали вищої освіти, може вважатися одним із провідних напрямків модернізації національної вищої школи. Визначальною характеристикою запропонованої кваліфікаційної шкали є збереження двохцикличованої моделі вищої освіти: бакалавр – магістр, та варіативність й автономність кваліфікаційних рівнів у межах кожного циклу, що є особливо "привабливою" рисою для дорослих студентів.

Дослідження цього питання не вичерпує зазначену проблему. Особливо перспективним може бути подальше вивчення її з точки зору застосування педагогічних технологій навчання у вищих навчальних закладах Англії при навчанні дорослих "учнів".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Dearing R. Higher Education in the Learning Society. – London: National Committee of Inquiry into Higher Education, 1997. – 235 p.
2. UK Qualifications for Entry to Higher Education. – London: UCAS, 2003. – 155 p.
3. Ruskin College Prospectus 2003/2004 // <http://www.ruskin.ac.uk/>
4. Foundation degree. (Final draft). – London: Quality Assurance Agency for Higher Education, 2002. – 12 p.
5. Student enrolments on Higher education courses at publicly funded higher education institutions in the United Kingdom for the academic year 2001/02. – London: Higher Education Statistics Agency, 2002. – 12 p.
6. Загальні відомості про вищу освіту в Україні // www.mon.gov.ua

Матеріал надійшов до редакції 10.10.2006 р.

Коваленко С.Н. Пути структурной модернизации высшей школы в контексте английского опыта.

В статье раскрываются пути модернизации украинской высшей школы на примере положительных достижений английской системы высшего образования, объективные социально-экономические требования к развитию которой обуславливают максимальную ориентированность на взрослого потребителя.

Представлено ряд рекомендацій по внедрению положительного опыта английской системы высшего образования для реформирования отечественной высшей школы.

Kovalenko S.M. Ways of high school structural modernization in the context of English experience.

The article deals with the ways of Ukrainian high school modernization on the example of positive achievements of English higher education system, objective socio-economic requirements to its development determine its maximal orientation on the adult user. The row of recommendations on the English system of higher education positive experience introduction to reform home high school is represented.